

С. С. Герасименко,

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри,

Національна академія статистики, обліку та аудиту,

E-mail: serguey106@ukr.net

ResearcherID: K-5722-2018,

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6522-3091>

Структура ринку робочої сили як індикатор тіньової економіки

Стаття присвячена розгляду чинників, що зумовлюють закономірності функціонування ринкової економіки. З часів набуття незалежності Україна, як і увесь світ, переживає вже не першу фінансово-економічну кризу. Вона проявляється у зниженні об'єму ВВП, погіршенні фінансових результатів підприємств, падінні реальних доходів населення та гальмуванні інвестиційної активності. Пошуку чинників, які обумовлюють настання криз, і, відповідно, способів пом'якшення їх прояву присвячені дослідження багатьох учених. Водночас у цих наукових розвідках недостатня увага присвячена аналізу взаємозв'язку так званої тіньової економіки та параметрів, які дослідники закладають у моделі сучасної економіки. Методи оцінювання тіньової економіки різними авторами суттєво різняться між собою і надають різні моментні результати. Також практично відсутній аналіз тенденцій тіньової економіки, що не дозволяє врахувати її внесок у формування закономірностей ринкової економіки, а він, з огляду на значну частку тіньової економіки в національній та світовій загалом, є досить суттєвим.

У статті обґрунтовується можливість оцінювання тіньового сектору економіки у взаємозв'язку зі структурою ринку робочої сили. Це дозволяє не тільки описати сучасний стан цього ринку, а й здійснювати прогнозування. Отже, розроблення заходів, скерованих на поліпшення ситуації на ринку робочої сили, уможливило зменшення частки тіньового сектору економіки та, зважаючи на інші чинники, гальмування настання економічної кризи або пом'якшення її впливу на економіку та добробут населення.

Головною проблемою, що досі обмежувала застосування вказаного підходу до вирішення питань прогнозування економіки, була відсутність одностайної думки щодо віднесення елементів економічної системи до чинників чи результатів. У статті зроблена спроба довести, що структура ринку робочої сили, зокрема величина частки безробітних, значною мірою зумовлюється роллю тіньового сектору в економіці країни. Це дозволить, спираючись на моделі, що описують безробіття, визначити частку його варіації, пов'язану з тіньовою економікою, а далі – спрогнозувати частку тіньового сектору в економіці та його вплив на формування тенденцій національної економіки. Визначення міри і напряму цього впливу на економіку певної країни має стати наступним етапом дослідження.

Ключові слова: економічні цикли, економічна криза, тіньова економіка, ринок робочої сили, тенденції економіки, статистичне оцінювання.

Вступ. Про необхідність забезпечення сталого розвитку суспільства можна почути на всіх рівнях спілкування: починаючи від ООН, яка визначила Цілі сталого розвитку, до пересічного громадянина, який планує, як прожити наступний день у певних умовах сьогодення. Проблем, що постають перед сучасною економікою, стає все більше; це зумовлює зростання кількості публікацій, автори яких висловлюють свій погляд на причини настання цих проблем та пропозиції щодо шляхів їх вирішення. У деяких випадках висновки та пропозиції мають під собою економіко-статистичне підґрунтя, в інших воно відсутнє.

Метою статті є узагальнення певних думок учених і практиків з приводу стану й тенденцій сучасної економіки, а також обґрунтування необхідності врахування структури ринку робочої сили та тіньової економіки при визначенні про-

© С. С. Герасименко, 2021

гнозних рівнів показників, що визначають час і настання наступного економічного циклу.

Матеріали та методи. Безробіття є однією з найважливіших характеристик використання людських ресурсів у виробничому процесі. Разом з інформацією про інші аспекти економіки вказана інформація є базою для оцінки й аналізу макроекономічної політики уряду. Зокрема, рівень безробіття, поряд із реальним валовим внутрішнім продуктом та інфляцією широко застосовується як загальний показник поточного стану економіки країни. Результати політики стабілізації цін, платіжного балансу та структурних перетворень насамперед оцінюють з погляду їхнього впливу на зайнятість і доходи населення в цілому та його окремих груп.

Аналізу взаємозв'язків цих та інших характеристик між собою присвячені праці вчених, що досліджують соціально-економічні проблеми сучас-

ного суспільства. При цьому думки деяких з них щодо чинників, які зумовлюють рівень безробіття, є досить оригінальними. Так, у статті С. Piton, F. Ruxh [7] розглядається вплив на рівень безробіття законодавчих реформ ринків – як товарного, так і ринку праці. Для оцінювання такого впливу Організація економічного співробітництва та розвитку розробила і впродовж 15 років обчислювала два індекси – Індекс загальноекономічного регулювання товарного ринку (Indicators of Product Market Regulation, PMR) та Індекс законодавства про захист зайнятості (Employment protection legislation, EPL). Це дозволило здійснити ретроспективний аналіз реформ та оцінити двовимірні відхилення між кожним індексом та рівнем безробіття за результатами регресійного аналізу. Було розглянуто залежності в розподілі за типом дерегуляції, а також за типом працівників. Результат показав, що дерегуляція ринку праці може негативно вплинути на безробіття в короткостроковій перспективі, позитивний вплив (тобто зменшення рівня безробіття) відбувається лише у довгостроковій перспективі. Аналіз за субіндикаторами показав, що зниження рівня захисту від колективних звільнень допомагає зменшити рівень безробіття. Більше того, цей висновок залишається правильним навіть для країн, які найбільше реформували ринки праці. Водночас автори навіть не згадували про можливість впливу цих чинників на неформальну зайнятість.

Інша група авторів виклала у своїй статті [8] результати дослідження взаємозв'язку гендерного режиму з безробіттям та станом психічного здоров'я при втраті роботи. Теоретичні основи очікування гендерних відмінностей у взаємозв'язку між безробіттям та психічним здоров'ям базуються на наявних і нині припущеннях про різні ролі й соціальні позиції чоловіків і жінок, що різняться в часі та просторі. Наприклад, участь жінок у робочій силі в скандинавських країнах протягом довгого часу була дуже високою, тоді як у таких країнах, як Іспанія, Німеччина чи Ірландія, – істотно нижчою. Встановлено, що у безробітних жінок в Ірландії рівень психологічного розладу нижчий, ніж у чоловіків, і спостерігається менше поліпшення стану від наступної зайнятості, ніж у чоловіків. Для Швеції було встановлено вищий психологічний дистрес у безробітних жінок, ніж у чоловіків. Однак різниці у зменшенні рівня психологічного дистресу при повторному працевлаштуванні чоловіків та жінок не спостерігалось, і вищий рівень психологічного дистресу, виявлений у жінок у вибірці, все ще мав місце при повторному працевлаштуванні. Слід підкреслити, що у цих результатах не розглядалися окремо варіанти офіційного та неофіційного працевлаштування.

Перелік авторів та їх досліджень можна продовжити, проте всюди побачимо використання

в дослідженнях тільки й виключно даних щодо офіційних ринків праці та робочої сили. Водночас споживчий ринок функціонує під впливом платоспроможного попиту, що сформувався за рахунок не тільки офіційних джерел, а й доходів від тіньового сектору. На цей додатковий і в жодній звітності не відображений попит реагує вся легальна економіка – виробники, інфраструктура, сфера послуг. Тобто останні звітують перед статистикою про результати своєї діяльності – сплачують податки, формують ВВП та інші макроекономічні показники, – не поділяючи вхідні грошові потоки за офіційними та неофіційними джерелами. Тимчасом у коментарях до цих результатів тіньовий сектор розглядається як відокремлена від офіційної економіки структура і те, що в ньому відбувається і створюється, з позиції коментаторів, становить додаток (доповнення) до частини, врахованої офіційною статистикою, включно з ринком робочої сили, структура якого, як вже на тому наголошувалося, з одного боку, відображує стан економіки, а з іншого – справляє на неї безпосередній вплив.

З огляду на наведене, оцінювання тенденцій ринку робочої сили має здійснюватися з урахуванням ролі тіньової економіки, що дозволить підвищити обґрунтованість результатів аналізу стану економіки, надійність прогнозних розрахунків та ймовірність передбачення часу і масштабів настання економічних криз. Наслідком цього має стати розроблення владою заходів з метою пом'якшення негативних наслідків цих криз.

Результати для обговорення. На перший погляд, виголошена мета дослідження, висновки з якого будуть викладені нижче, у фахівців може викликати певний подив. Відомо, що ще у 1989 році в Директиві Ради 89/130/ЄЕС Євратом визначив спеціальні вимоги (які в подальшому знайшли свій розвиток у Регламенті Ради (ЄС, Євратом) № 1287/2003 (Регламент ВНД) та Регламенті (Євросоюз) 2019/516 Європейського Парламенту та Ради від 19.03.2019 року про гармонізацію валового національного доходу за ринковими цінами, що діє у теперішній час) щодо повноти обліку економіки країн у ВВП. Зокрема про те, що ВВП країн-членів Євросоюзу має враховувати всю легальну економічну діяльність в межах виробничої діяльності відповідно до Європейської системи зведених національних рахунків (SEC) [6]. Тобто ВВП має охоплювати всю легальну економічну діяльність, а не тільки ту, яку обліковують податкові та соціальні служби й установи; йдеться про необхідність урахування незареєстрованого виробництва, прихованого виробництва та певних інших видів діяльності. Інакше кажучи, при обчисленні ВВП слід використовувати як дані статистичної та іншої обов'язкової звітності, так і відомості про ту частку економічної діяльності, яка нею не відображена (тобто не спостерігається адміністратив-

ними та статистичними організаціями). Підходи до обліку економіки, що не спостерігається, та неформального сектору знайшли відображення в системі національних рахунків СНР 2008, розділ 25 “Неформальні аспекти економіки” [5], у матеріалах експертної групи Міжнародної організації праці зі статистики неформального сектору (так звана Делійська група) та низці інших регламентуючих статистику документів. У них підкреслено, що метод витрат праці (LIM) є найважливішою процедурою, яка з 1950-их років використовується для вимірювання ступеня впливу неорганізованого сектору на ВВП.

Як бачимо, навіть у цих декількох офіційних документах для позаофіційної діяльності, яку слід урахувати при обчисленні макроекономічних агрегатів, використовується десяток різних понять. Тож з огляду на різноманітність тлумачення концепції неврахованої економічної діяльності у світовій практиці й особливості економіки України перш ніж коментувати сформульовані у згаданих документах пропозиції, а також пропонувати власні підходи до оцінювання взаємозв'язку між структурою ринку праці та вказаною діяльністю треба визначитися щодо понять, які будуть використовуватися.

Неформальна діяльність може здійснюватись як зареєстрованими, так і незареєстрованими економічними одиницями, які, своєю чергою, можуть займатися законним та незаконним виробництвом.

Законне виробництво в неформальному секторі економіки охоплює законну, офіційно зареєстровану діяльність підприємств, пов'язану з виробництвом товарів і послуг, яку вони не приховують від державного обліку й оподаткування. Незаконне виробництво – це діяльність, що заборонена законом (торгівля наркотиками, краденим), або дозволена законом, але через здійснення незареєстрованими особами стає незаконною (медична практика, репетиторство, ін.). Незаконні види діяльності можуть мати місце в усіх інституційних секторах, проте масштаби цієї діяльності значно різняться. Оскільки діяльність у неформальному секторі економіки може бути як офіційно дозволеною, так і прихованою, її можна включити до тіньової економіки, але лише в тій частині, що здійснюється з метою одержання незаконного або прихованого прибутку. Для оцінки неформальної (тіньової) економіки використовують мікрометоди (або прямі методи) і макрометоди (або непрямі методи). Серед перших – опитування населення, вибіркові обстеження, аналіз записів податкових книг. Макрометоди – це методи непрямих оцінок тіньової економіки або її окремих компонентів, оснований на інформації про процеси та явища або на порівняльному аналізі даних, одержуваних із різних джерел. До них належать:

1) метод, який базується на аналізі розбіжностей між статистичними даними, отриманими з різних джерел інформації;

2) монетарний (грошовий) метод, який базується на зіставленні розрахункових операцій між економічними суб'єктами через банківські рахунки та з допомогою готівки;

3) метод оцінювання за показником зайнятості (італійський метод), застосування якого для забезпечення повноти обліку ВВП рекомендувала Комісія Євростату з гармонізації визначення ВВП у 1994 р. [9]. Згідно з цим методом, зниження темпів скорочення рівня зайнятості свідчить про переплив робочої сили з офіційного в неофіційний сектор, а дані про рівень зайнятості можна одержати з допомогою обстежень населення.

Зважаючи на тему публікації, зупинимося детальніше на особливостях і проблемах застосування цього останнього метода для оцінювання масштабів тіньового сектору взагалі та зайнятих у ньому зокрема. Перша і найголовніша проблема полягає у складності самого методу, перелік тільки етапів якого займає дві сторінки. Тому навіть за детального дотримання всіх приписів методу кінцевий результат, який вбере у себе похибки етапів збирання й оброблення даних, відповідно до теоретичних засад статистики, матиме доволі низьку надійність. Друга проблема – визначення ступеня зайнятості, що передбачає врахування:

- постійно зайнятих;
- частково зайнятих;
- тимчасово зайнятих;
- прихованої праці іноземців;
- сумісників.

Але, як свідчить світовий досвід, точно виміряти рівень безробіття ніколи не вдалося. Причин тут може бути декілька.

1. Часткова зайнятість. В офіційній статистиці всі зайняті неповний робочий день належать до категорії повністю зайнятих. Це занижує рівень безробіття тим більше, чим більше людей працюють за таким робочим графіком. Фактично ці люди частково зайняті, а частково – безробітні. Це саме стосується й тих, хто перебуває у вимушених відпустках.

2. Особи, які втратили надію на працю. Офіційна статистика вважає безробітними тих, хто активно шукає роботу. Але є багато людей, які марно шукали роботу протягом деякого часу, а потім втратили надію і вже не шукають її. Ці люди офіційно не вважаються безробітними, що занижує рівень безробіття.

3. Неправдива інформація. Інколи люди, які говорять, що активно шукають роботу, насправді працювати не хочуть. Заявивши про бажання знайти роботу, вони деякий час отримують допомогу по безробіттю і вважаються безробітними, що збільшує рівень безробіття. Тіньова еконо-

міка може також збільшувати рівень безробіття, оскільки можливо, що людина, яка займається підпільним бізнесом, назве себе безробітним.

Навіть тільки з наведеного можна зауважити, що оцінювання і розрахунки тіньової та неохопленої статистикою економічної діяльності є надзвичайно складними в методологічному й особливо – в практичному плані. Що ж до можливостей запозичення зарубіжного досвіду, то його безпосереднє використання далеко не завжди дає позитивні результати, бо не враховує численні особливості, в тому числі національні, проявів тіньової і неврахованої економіки в Україні, яких немає в інших країнах.

Отже, оцінки тіньової економіки у тому вигляді, як вони визначаються окремими вченими й організаціями, незалежно від застосованих методів та підходів, скеровані тільки на отримання певної величини – частки тіньової економіки (сектору, виробництва) у складі ВВП чи якого-небудь іншого макроекономічного агрегату. Ненадійність цієї величини чи її великі коливання у різних авторів нікого особливо не хвилюють, оскільки майже ніякого практичного застосування ці величини не мають. Про них згадують тоді, коли хочуть покритикувати владу за невміння створювати закони для запобігання хованню у тінь або статистику за невміння організувати досконалий облік, який запобіг би появі викривлених (тобто таких, що не враховують тінь) звітів.

На наш погляд, саме відсутність практичної мети здійснення оцінок тіньової економіки зумовлює поверхнево теоретизований підхід як до методів таких оцінок, так і до них самих. Вимоги до забезпечення повноти обліку ВВП окремих країн, які задекларовані у відповідних документах Євростату та Статистичної комісії ООН і становили підґрунтя опублікованих у цих документах методик оцінювання неформальних аспектів економіки, не змогли змінити ставлення широкого загалу до таких оцінок. Саме до оцінок, а не до тіньового сектору, який поряд з офіційним визначає розвиток світової економіки та економік окремих країн.

Водночас теорія і практика статистики довели, що для прийняття управлінських рішень можуть використовуватися навіть ті показники, рівні яких не мають високої надійності: якщо певні показники є однозначно хибними, але у динаміці методика їх розрахунку не змінюється, то тенденція, описувана показниками, достатньо надійна. Це дозволяє сформулювати мету визначення тенденції тіньової економіки.

Беручи до уваги, що розрахунки економічних показників мають за кінцеву мету отримання управлінської інформації, спираючись на яку розробляються заходи з поліпшення ситуації у майбутньому, знання закономірностей поведінки тіньового сектору, вплив якого на економіку

України за існуючими оцінками є досить значним, може підвищити надійність прогнозів економічного розвитку країни.

Існування економічних циклів доведено науково та підтверджено історично. Знання засад теорії циклічності дозволяє вирішити одне з найважливіших завдань ринкової економіки – завдання довгострокового прогнозування. Розробником теорії великих циклів кон'юнктури є видатний учений Микола Дмитрович Кондратьєв [1]. Він підкреслював, що хвилеподібний рух являє собою процес відхилення від стану рівноваги, до якої прагне економіка. Періодично ця рівновага порушується і виникає необхідність створення нового запасу “основних капітальних благ”, які б відповідали способу виробництва, що виникає. Таке оновлення проходить не плавно, а поштовхами, вирішальну роль при цьому відіграють науково-технічні винаходи, відкриття, науково-технічні революції. Водночас М. Кондратьєв підкреслював, що довгі хвилі не є коливаннями: кризи у великій хвилі не обов'язково відображають абсолютне падіння виробництва. Вони є проявом урахування тенденцій багатьох чинників, що зумовлюють довгострокові тенденції (звідси термін “хвиля” замість терміна “цикл”). Учений визначив, що перед і на початку піднесення хвилі кожного великого циклу виникають глибокі зміни в економічному житті суспільства, які знаходять свій прояв у значних змінах техніки, виробництва, ринку праці, виникненні нових ринків збуту. Крім того, було відмічено, що на стадії піднесення хвилі супроводжуються проявами нестабільності в суспільстві – політичними негараздами, страйками, революціями, тоді як стадія спадання хвилі характеризується активізацією інноваційної діяльності, пошуканням у створенні нових робочих місць, нових галузей виробництва, зміною технологічної парадигми, що приводить до подолання кризи.

Визначені залежності дозволяють стверджувати, що теорія довгих хвиль має надзвичайно важливе значення для сучасної економіки: по-перше, вона закладає наукові основи довгострокового прогнозування економічного прогресу; по-друге, дає змогу визначити фундаментальні закономірності функціонального розвитку способів виробництва та їхні фазові переходи.

Дослідників, які займаються вирішенням цієї проблеми, можна поділити на дві основні групи. Перша група використовує та враховує в аналізі так звані індикатори реальної економіки (виробничі показники, зайнятість, інвестиційна активність, різні структурні пропорції). Щодо другої групи, то її представники віддають перевагу фінансовим індикаторам, тобто особливо детально аналізують динаміку фондового ринку та динаміку доходності облігацій.

На наш погляд, тенденції фондового ринку є похідними від тенденцій так званої реальної економіки, надійну характеристику якої надає інформація щодо ринку робочої сили. І хоча у більшості документів і публікацій про працю – зайнятість та безробіття – найчастіше використовується термін “ринок праці”, доцільнішим є застосування терміна “ринок робочої сили”. Ці поняття відрізняються одне від одного тим, що робоча сила являє собою потенційну здатність до праці, а праця – функціонуючу здатність. Відповідно до цієї тези, поняття “ринок робочої сили” дещо ширше, оскільки воно охоплює відносини не тільки щодо зайнятих, а й щодо незайнятих членів суспільства, які активно шукають роботу, тобто охоплює і зайнятих, і безробітних. Поняття “ринок трудових ресурсів” уявляється ще ширшим, бо характеризує трудові ресурси суспільства. Отже, ринок робочої сили розширює горизонти соціально-трудова відносин до масштабів економічно активного населення і у вузькому розумінні поняття “ринок робочої сили” можна використовувати для характеристики відносин щодо безробітних.

Узагальнюючи викладене, з метою вирішення питання передбачення терміну зміни тенденції економічного розвитку, оцінювання варіювання при цьому частки тіньової економіки та її впливу

на характер змін, яких можна очікувати у суспільстві, обґрунтованим є використання результатів оцінок стану, структури та прогнозних розрахунків кон’юнктури ринку робочої сили. При цьому слід урахувувати, що, крім циклічності розвитку виробництва, важливими чинниками, які її формують, є також:

- динаміка продуктивності праці;
- цільове фінансування пріоритетних напрямів економіки, визначене бюджетом;
- структурні зміни в економіці під впливом сучасного науково-технічного прогресу;
- диверсифікація виробництва;
- впливовість профспілок;
- характер трудового законодавства;
- державна політика у сфері регулювання зайнятості та безробіття.

Крім теоретичного обґрунтування, викладеного у статті, доведеністю такого підходу можуть слугувати значення показників, що характеризують взаємозалежності тенденцій економіки України, кон’юнктури ринку робочої сили, оцінок тіньового сектору. Беручи до уваги зміни, що відбулися в Україні після 2014 року, довелось використати для таких оцінок короткі ряди динаміки за 2015–2019 рр. (рис. 1, за інформацією [2]).

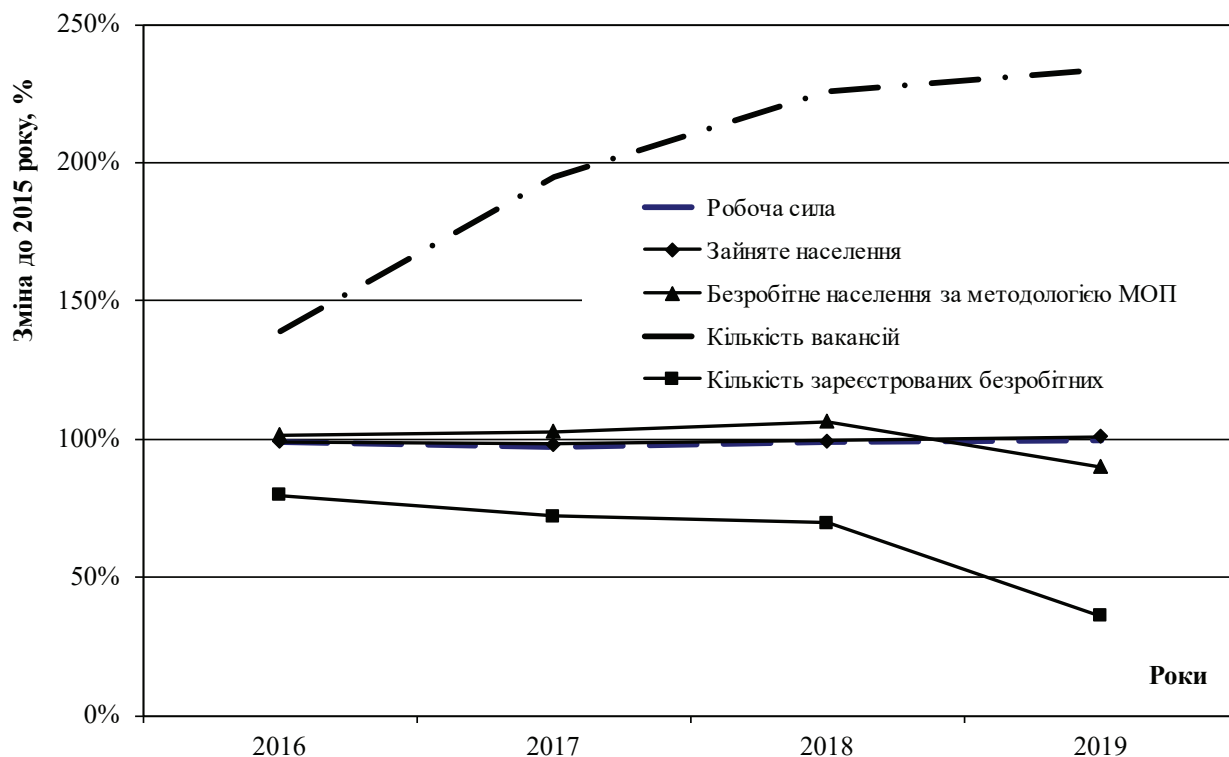


Рис. 1. Динаміка попиту і пропозиції на ринку робочої сили, Україна, 2015–2019 рр.

Як бачимо, у 2015–2019 роках у структурі ринку робочої сили України сталися позитивні зміни: зросла частка зайнятого населення, натомість зменшилася частка безробітних, а чисельність зареєстрованих безробітних значно скоротилася.

Тенденція економіки у цей період, відповідно до зміни реального ВВП, демонструвала стабільну позитивну динаміку: приріст ВВП склав 12,0%. Оцінки ж внеску тіньового сектору, виконані за різними методами, доволі суттєво розрізняються (табл. 1, за розрахунками Мінекономіки [3]).

Оцінки тіньової економіки, Україна, 2015–2019 рр.

(% до обсягу офіційного ВВП)

Метод розрахунку	Рік	2015	2016	2017	2018	2019
Ретроспективний ряд (перераховано з використанням удосконалених Методичних рекомендацій)		35	33	32	29	28
За методом “витрати населення – роздрібний товарооборот і послуги”		30	25	25	23	24
За методом збитковості підприємств		39	33	33	28	25
За електричним методом		35	31	29	27	26
За монетарним методом		33	33	31	32	30

Відмінності є ще більшими, якщо подивитися на оцінки, надані групами й організаціями, які здійснюють їх не на регулярній основі. Так:

- МВФ оцінив розмір тіньового сектору у структурі економіки України в 2015 році у 42,9%;
- Київський міжнародний інститут соціології визначив рівень тіньової економіки у 2018 році у 47,2% загального обсягу ВВП та у 2017 році – 46,8%;
- за результатами дослідження компанії Ernst & Young, здійсненого за підтримки Mastercard, 23,8% від офіційного ВВП за 2018 рік, перебувало в тіні.

Не вдаючись до розгляду переваг і недоліків кожного з наведених методів, можемо зауважити одну спільну властивість цих оцінок: зміна частки

тіньової економіки у ВВП мала тенденцію до скорочення. З огляду на зміни на ринку робочої сили та припущень, на яких переважно базуються методи оцінок тіньового сектору, скорочення частки тіньової економіки мало свідчити про скорочення частки осіб, задіяних у незареєстрованій економіці на користь офіційній зайнятості. На перший погляд, це підтверджує основний тренд економіки – спостерігалось, як вже було зауважено, стале зростання реального ВВП, що мало б, за теорією, обумовити відповідні позитивні зміни у головному фінансовому документі країни – Державному бюджеті України. Зміни в ньому відбулися, але, як свідчать порівняння тенденцій і рівнів деяких показників, – не зовсім такі, на які можна було очікувати (табл. 2, розраховано за інформацією [4]).

Таблиця 2

Характеристика показників Державного бюджету України, 2016–2019 рр.

Рік	Темпи зростання, % до попереднього року		Відхилення темпів приросту державного бюджету від темпів приросту номінального ВВП, в. п.	Виконання плану витратків державного бюджету, %	Дефіцит державного бюджету до ВВП, %
	номінальний ВВП	доходи державного бюджету			
2016	120,0	115,3	-4,7	...	2,9
2017	125,1	128,7	+3,6	96,4	1,6
2018	119,3	117,0	-1,7	95,3	1,7
2019	111,4	107,6	-3,8	95,2	2,0

Як можемо зауважити, коментарі авторів публікацій щодо позитивного впливу скорочення тіньового сектору на фінансово-економічний стан країни не знайшли свого підтвердження: зі зменшенням частки тіньового сектору зростання ВВП уповільнювалося, приріст доходів державного бюджету відставав від приросту ВВП, зростав його дефіцит і не виконувався план по витатках. Висновки за одноразовим порівнянням коротких рядів динаміки не є доведеними. Їх обґрунтування потребує проведення додаткових статистичних досліджень і може виявитися, що для країн зі стабільнішою економіко-політичною ситуацією взаємозв'язок тіньового сектору з економікою виявиться іншим.

Водночас виявлені залежності між тенденціями ринку робочої сили, тіньовим сектором та економікою України можуть слугувати підтвер-

дженням необхідності здійснення постійного моніторингу кон'юнктури ринку робочої сили. Інформація, отримана за результатами такого моніторингу, дозволить здійснити обґрунтовані прогнози ринку робочої сили й, із попередньою оцінкою сили впливу змін на ринку робочої сили на тіньовий сектор і останнього – на економіку, передбачити час настання і масштаби економічних криз.

Висновки та напрями подальших досліджень. Узагальнюючи наведене, можна дійти висновку про існування взаємозв'язку між структурою ринку робочої сили, зокрема величиною рівня безробіття, та часткою тіньового сектору в економіці країни. Запропоновано, спираючись на моделі, які описують тенденції безробіття, визначити частку варіації рівня безробіття, що пов'язана з тіньовою економікою, і за цими розрахунками

прогнозувати частку тіньового сектору в економіці та його вплив на формування тенденцій національної економіки. Наслідком таких передбачень стане можливість завчасного розроблення заходів,

що мають пом'якшити вплив економічних криз на суспільство. Визначення міри і напрямку цього впливу на економіку певної країни має стати наступним етапом дослідження.

Список використаних джерел

1. Кондратьев Н. Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды. Москва: Альма Матер, 2015. 642 с.
2. Офіційний вебсайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: www.me.gov.ua
4. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>
5. Система национальных счетов 2008. ST/ESA/STAT/SER.F/2/Rev.5. Нью-Йорк: Европейская комиссия, МВФ, ОЭСР, ООН, Всемирный банк, 2012. С. 545–558. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian>
6. Council Directive 89/130/EEC, Euratom of 13 February 1989 on the harmonisation of the compilation of gross national product at market prices. *Official Journal L 049. 21/02/1989. P. 0026–0028.* URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0130:EN:HTML>
7. Piton C., Rycx F. The Unemployment Impact of Product and Labour Market Regulation: Evidence from European Countries. *Discussion Papers Series. IZA DP No. 11582.* June 2018. URL: <http://ftp.iza.org/dp11582.pdf>
8. Unemployment, gender and mental health: the role of the gender regime / M. Strandh et al. *Sociology of Health & Illness.* 2013. Vol. 35, No. 5. Pp. 649–665.
9. System of National Accounts 1993. Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C: Commission of the European Communities – Eurostat, IMF, OECD, UN, World Bank. 1993. (814+xxi) p. URL: <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>

References

1. Kondratiev, N. D. (2015). *Bolshye tsykly konyunktury i teoriya predvydeniya. Izbrannyye trudy [Large business cycles and the theory of foresight. Selected works]*. Moscow: Alma Mater [in Russian].
2. Ofitsiynyi vebsait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. Ofitsiynny sayt Ministerstva ekonomiky Ukrainy [Official website of the Ministry of Economy of Ukraine]. *www.me.gov.ua*. Retrieved from www.me.gov.ua [in Ukrainian].
4. Ofitsiynny sayt Ministerstva finansiv Ukrainy [Official website of the Ministry of Finance of Ukraine]. *mof.gov.ua*. Retrieved from <https://mof.gov.ua/uk> [in Ukrainian].
5. *Sistema natsionalnykh schetov 2008 [System of national accounts 2008]*. (2012). New York: Commission of the European Communities – Eurostat, IMF, OECD, UN, World Bank. S. 545–558. Retrieved from <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/SNA2008Russian.pdf> [in Russian].
6. Council Directive 89/130/EEC, Euratom of 13 February 1989 on the harmonisation of the compilation of gross national product at market prices. (1989). *Official Journal L 049. 21/02/1989. P. 0026–0028.* Retrieved from <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0130:EN:HTML>
7. Piton, C., & Rycx, F. (2018). The Unemployment Impact of Product and Labour Market Regulation: Evidence from European Countries. *Discussion Papers Series. IZA DP No. 11582*, pp. 136–145. Retrieved from <http://ftp.iza.org/dp11582.pdf>
8. Strandh, M., Hammarström, A., Nilsson, K., Nordenmark, M., & Russel, H. Unemployment, gender and mental health: the role of the gender regime. (2013). *Sociology of Health & Illness Vol. 35, No. 5*, pp. 649–665.
9. *System of National Accounts 1993*. (1993). Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D.C: Commission of the European Communities – Eurostat, IMF, OECD, UN, World Bank. (814+xxi) p. Retrieved from <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1993sna.pdf>

S. S. Gerasymenko,

DSc in Economics, Professor,

Head of Department,

National Academy of Statistics, Accounting and Audit,

E-mail: serguey106@ukr.net

ResearcherID: K-5722-2018,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-3091>

The Structure of Labor Market as an Indicator of Shadow Economy

The article is focused on analysis of factors that determine the patterns of market economy operation. Ukraine, like the other world, has witnessed more than one financial and economic crisis since it gained independence. Its manifestations are the reduced GDP, the worsened financial performance in the business sector, the shrinking real income of the population and the declining investment activity. Search for the factors provoking crises and ways to mitigate their effects has been a central subject of studies conducted by many researchers. However, their research effort has not paid adequate attention to analysis of causal links between the so called shadow economy and the parameters embedded by researchers in models of the modern economy. Methods for shadow economy assessment are author-specific, with quite distinct momentary results. Also, an analysis of shadow economy trends has been virtually lacking, which does not allow to account for its contribution in the formation of market economy patterns, although it seems to be quite significant given a large share of the shadow economy sector at national and global level.

The possibility for assessment of the shadow economy in its relation with the labor market structure that can be characterized by developed robust models is substantiated. Apart from description of the current labor market performance, it also allows for its forecasting. Hence, the elaboration of measures aimed to improve the situation on the labor market enables to reduce the share of shadow economy and, considering the other factors, to halt the occurrence of economic crisis or mitigate its effects for the economy and public welfare.

The main problem that have limited so far the application of the abovementioned approach to solving the problems of economic forecasting was lack of consensus about the classification of the economic system components as either factors or results. This article is an author's attempt to demonstrate that the structure of labor market and the share of unemployment in particular, is largely dependent on the role of shadow sector in the domestic economy. By employing models characterizing unemployment, this allows to determine the share of its variation related with the shadow economy, and to proceed with forecasting the share of shadow sector in the economy and its impact on the formation of the national economy patterns. Determining the measure and direction of this impact on a domestic economy has to be the next phase of the study.

Key words: *economic cycles, economic crisis, shadow economy, labor market, economic tendencies, statistical assessment.*

Бібліографічний опис для цитування:

Герасименко С. С. Структура ринку робочої сили як індикатор тіньової економіки. *Статистика України*. 2021. № 2. С. 79–86. Doi: 10.31767/su.2(93)2021.02.08

Bibliographic description for quoting:

Gerasymenko, S. S. (2021). Struktura rynku roboczoj syly yak indykator tinovoi ekonomiky [The Structure of Labor Market as an Indicator of Shadow Economy]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 2, 79–86. Doi: 10.31767/su.2(93)2021.02.08